

R. MILLER a kol.: Socializmus a etika [Sozialismus und Ethik]. Dietz Verlag, Berlin 1984, 371 s.

V poslednom desaťročí možno porovnať v etickej literatúre NDR kvantitatívny, ale aj kvalitatívny nárast. K problémom etiky sa z rôznych aspektov v poslednom období vyslovili autori ako H. Krumpel, E. Luther, G. Jung-hänel, S. Tackmann, E. Schmidt, E. Reichwald, G. Rudolph a iní. Spomedzi týchto autorov si významné miesto svojimi prácami vydobyl aj Reinhold Miller, ktorého práce sú známe už aj v zahraničí. Práca *Socializmus a etika* je rozsiahlou kolektívnou prácou, rozdelenou do 8 kapitol a mnohých subkapitol, ktorá vznikla pod jeho vedením. Autori práce sa vyjadrujú k celému radu pertraktovaných problémov marxistickej etiky. Niektoré problémové okruhy, ktorých sa práca dotýka, sú predsa len v určitom zmysle netradičné, a preto si zaslúži, aby sa s ňou oboznámil aj slovenský čitateľ.

V I. kapitole sa autori zaoberajú problémom vzťahu spoločenského pokroku a morálky našej epochy. V porovnaní s predchádzajúcimi epochami sa urýchlil pokrok vedy a techniky, vzniká však otázka, či „sú ľudia pokrokom vied a ich praktickým využitím dokonalejší, šťastnejší?“ (s. 5). Autori charakterizujú vzťah vývinu vedy a spoločenského pokroku, poznania a morálky ako bolestný proces plný protirečení a konfliktov. Zisťujú, že na konci 20. stor. sa triedne a všeľudské záujmy zblížujú, čo je podmienené riešením globálnych problémov ľudstva. V úsilí zaistiť a zachovať najvyššie morálne hodnoty ľudstva, vystupujú v súčasnosti ako najnaliehavejšie najmä tieto dva strategické ciele: a) zaistiť trvalý mier; b) zaistiť zdravý a harmonický rozvoj človeka. Súčasná buržoázna filozofia už uznáva, že prírodovedné poznanie nie je

hodnotovo prázdne. Globálne problémy ľudstva, ktorých riešenie je podmienené určitým morálnym stanoviskom vedca, vedú vedcov i filozofov na Západe k pokusom sformulovať akýsi „ethos vedca“ [kódex správania sa vedca] na základe „etiky poznania“. R. Miller s kolektívom autorov argumentačne dokladajú, že zo stanoviska éthosa vedca sú tieto problémy principiálne neriešiteľné, že „... ktorýkoľvek dejinný vývin vzťahu poznania a morálky nebol rozhodnutý iba prostredníctvom pokroku poznania alebo morálky, ale v triednej spoločnosti predovšetkým bojom tried o spoločenský pokrok“ (s. 24).

V kapitole nazvanej *Etika ako veda o morálke* autori zaujali stanovisko k diskusií o vymedzení predmetu marxistickej etiky, ktorá je v súčasnosti v centre pozornosti mnohých marxistických etikov. R. Miller vymedzuje etiku ako filozofickú vedu, a nie ako špeciálnu vedu o morálke (s. 35). Špecifikom etiky ako filozofickej vedy je, že formuluje nielen to, čo je, ale aj to, čo je žiadúce (Sein-Sollende). Etika má teda aj prognostickú funkciu, lebo orientuje na žiadúci cieľ ľudského konania. Autor definuje morálku (mravnosť) ako historicky vzniknutý sociálny jav, ktorého pôvod treba hľadať v praktickej nevyhnutnosti zosúladiť rôzne činnosti a záujmy jednotlivcov so záujmami spoločentiev (sociálnych skupín, tried), v ktorých žijú. Pre morálnu hodnotu chovania a konania je v socialistickej spoločnosti určujúca zhoda alebo nezhoda cieľov, motívov a výsledkov konania so spoločenskými záujmami, normami, hodnotovými predstavami. Tým sú chovanie a konanie tiež výrazom určitého morálneho postoja (s. 50). Ak je morálka druhom

prakticko-duchovného osvojenia skutočnosti, potom morálne vzťahy sú špecifickou stránkou tohto procesu osvojenia. Autori preto správne zdôrazňujú, že morálna regulácia sa neohraničuje iba na určitú oblasť ľudského života, ale je v tej alebo inej forme vždy a všade prítomná. V kapitole o morálnom pokroku autori dospievajú k záveru, že morálny pokrok možno určiť ako mieru humanizácie spoločenských vzťahov. Morálne princípy robotníckej triedy sa opierajú o proletárske triedne vedomie. Proletárske vedomie spočíva na vedeckom pochopení podstaty a zákonitosti kapitalistickej spoločnosti. To však vyžaduje teoretické pochopenie toho, že triedne protiklady sú nezlučiteľné, a preto je potrebná triedna organizácia proletariátu, aby ich prekonala. Základom komunistickej mravnosti je preto boj za upevnenie a uskutočnenie komunizmu.

V ďalších kapitolách práce sa analyzujú formy a prejavy socialistickej morálky ako vyššieho stupňa morálky v dejinách. Morálny pokrok v dejinách vždy úzko súvisel s triednym bojom — s bojom nás za sociálnu spravodlivosť a demokraciu, proti politickým obmedzeniam vládnúcej, neproduktívnej vyššej vrstvy. V lone kapitalistického výrobného spôsobu sa začína aj morálny vývin robotníckej triedy, formované vlastných politických a morálnych pozícií a úsilie oslobodiť sa spod vplyvu buržoáznej morálky. Socialistická pracovná morálka spája v sebe princípy zodpovednosti, disciplíny a kolektivismu. Socialistická spoločnosť ako prvá spoločnosť v dejinách ľudstva sa usiluje vedeckými metódami a vedeckým riadením spoločnosti, aby práca každého človeka mala tvorivý charakter. V tomto zmysle sú politika a morálka v socialistickej spoločnosti vzájomne späté, a vytvárajú novú kvalitu. Ide o to, zdôrazňujú auto-

ri, že „... všetky podstatné morálne problémy našej doby sú zároveň aj politickými otázkami, predpokladajú politický prístup, myslenie a konanie“ (s. 123). Socialistická demokracia je hnacou silou a poľom pôsobnosti socialistickej morálky. Sociálna politika za socializmu vytvára nové možnosti a kladie nové požiadavky na morálne konanie človeka.

V VI. kap. práce autori venujú značnú pozornosť vzťahu morálky a duchovného života socialistickej spoločnosti. Metodologicky tu vychádzajú z východiskovej tézy K. Marxa z práce *Ku kritike politickej ekonómie*, že výrobný spôsob materiálneho života podmieňuje sociálny, politický a duchovný proces vôbec. Duchovný životný proces odráža na všetkých svojich úrovniach historické podmienky určitej epochy, spoločenskej formácie a určitej etapy, rovnako ako špecifickú situáciu krajiny, vrátane duchovných prežitkov. Svetonázor v sebe zjednocuje filozofické, politické a ekonomické, právne, historické, estetické, morálne a iné predstavy v relatívne uzavrený systém. Takýto systém potom spätne pôsobí na rôzne oblasti duchovného života. Je cenné, že autori sa snažia vyhýbať zjednodušeným záverom a plochým generalizáciám. Veľmi precízne napríklad zdôvodňujú, že duchovný životný proces individua nie je akousi zdrobnelinou spoločenských procesov, že ide o svojráznosť individuálneho duchovného života a vzájomných vzťahov jeho elementov (s. 156). Príčiny porušovania socialistickej morálky hľadajú autori vo „vnútornom svete“ jednotlivca, vonkajších vplyvoch a pod. V socializme je morálka robotníckej triedy po prvýkrát vládnúcou a je v principiálnej zhode s vládnúcim právom. Individuálne morálne vedomie socialistickej osobnosti (VII. kap.) sa vyvíja a modifikuje pod vplyvom socialistických vlastníckych

a mocenských vzťahov, ako aj pod vplyvom duchovného života spoločnosti. Jeho vyjadrením je vedomé konanie ľudí. Spoločenské vzťahy, ktoré vytvárajú objektívny základ nielen všeobecných vývinových tendencií, ale aj základných vzťahov socialistickej morálky, sa odrážajú v konkrétnych individuálnych morálnych názoroch a prevracajú sa v zodpovedajúce spôsoby chovania a vzťahov ľudí. Autori v ďalšom obširne analyzujú komplex rôznorodých vplyvov na individuálne morálne konanie, ktoré je podmienené ich morálnym vedomím. Prípadom napomínajú Engelsovu myšlienku z práce *L. Feuerbach a rozklad nemeckej klasickej filozofie*, že všetko, čo dáva ľuďom do pohybu, musí prejsť ich hlavou, musí sa stať vnútornou hnacou silou, ktorá podnecuje ich myslenie, čítanie a konanie a dáva mu cieľ a smer. Zaujímavá je myšlienka o sociálnom type individuálneho morálneho vedomia. Podľa nej „... spoločenské vzťahy, rovnako ako príslušnosť k určitej triede alebo sociálnej vrstve podmieňujú určitý sociálny typ individuálneho morálneho vedomia, ktorý je výrazom tých typických morálnych znakov individuí, ktoré sú pre neho charakteristické ako člena určitej spoločenskej formácie alebo triedy“ (s. 185). Autori napokon vymedzujú individualitu človeka takto: „Individualita je teda výrazom pre mieru a schopnosť jednotlivca osvojiť si spoločenské vzťahy a aj ich spoluvytvárať“ (s. 186). V ďalšej kapitole sa venuje dôkladná pozornosť problému objektívnych a subjektívnych determinánt vývinu individuálneho morálneho vedomia v socialistickej spoločnosti. Osobitne sa skúma vzájomné pôsobenie rôznych elementov individuálneho morálneho vedomia. V tomto kontexte sa pozornosť venuje aj otázke morálnej zodpovednosti a osobného rozhodnutia.

V posledných kapitolách práce sa čitateľ oboznámi s niektorými aktuálnymi problémami manželstva a rodiny. Podnetné sú myšlienky vyslovené v súvislosti s otázkami plánovania rodiny. Autori neobchádzajú ani problémy humánnej genetiky a etických problémov zdravého životného spôsobu. V XII. kap. je podrobne rozvedená otázka zmyslu ľudského života, ktorá je v socializme formulovaná aj ako morálna požiadavka, aj ako tvorivá úloha socialistickej osobnosti. V socializme sú po prvýkrát vytvorené podmienky pre seberealizáciu človeka, pre prekonanie „pasívneho očakávania udalostí“. Avšak aj tu je ešte „dosť ľudí, ktorí nie sú v stave, alebo nechcú prekročiť vo svojom vedomí a chovaní úzky kruh sebazvzťahovacieho myslenia, ktorí stále viac požadujú od iných, od spoločnosti, ako sami dávajú a sú ochotní dávať“ (s. 336)

Na záver možno konštatovať, že práca *Socializmus a etika* pôsobí sviežo a podnecujúco. Argumentácia autorov je logická; vychádza dôsledne z marxisticko-leninských pozícií. Záber skúmaných problémov je azda príliš široký. Inšpiratívne je použitie okrajových citácií zo svetovej literatúry ako aj z prác klasikov marxizmu-leninizmu. Kniha zaujme nielen odborníka-etika, ale aj vysokoškolského študenta a učiteľa a zároveň smeruje aj k širšiemu čitateľskému okruhu. Publikácia sa prístupným spôsobom usiluje vyhnúť púhému akademickému teoretizovaniu v oblasti marxistickej etiky. Autorom sa podarilo čo najužšie sa priblížiť k palete morálnych problémov subjektov socialistickej spoločnosti a ukázať im cestu možného riešenia problémov, s ktorými sa stretávajú v ich bežnej praxi.

Mária Wiegelová